

CİZVİT TARİKATININ LİSELERDE VERDİĞİ EĞİTİM VE BUNA KARŞI OLUŞAN TEPKİLER: AVUSTURYA ÖRNEĞİ

Gülşen İSTEK *

Öz

1534 yılında Ignacio de Loyala (Ignaz von Loyola) tarafından kurulan, aslında Kudüs merkezli bir teşkilat olması düşünülürken fiziki ve siyasi şartların el vermemesi nedeniyle Avrupa’da yayılan ve faaliyet alanlarını genellikle misyonerlik ve eğitim kurumları üzerinde yoğunlaştıran Cizvit Hristiyan tarikatı, kısaca “SJ” (Societas Jesu- İsa’nın topluluğu) olarak isimlendirilmiştir. 1551 yılından itibaren Avusturya’da da faaliyetlerine başlayan Cizvitler, kurdukları kolejler ve eğitim kurumları sayesinde oldukça popüler hale gelmiş ve birçok devlet adamı ve kralların çocuklarına öğretmenlik yaparak devlet yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Ancak tarihi süreç içerisinde güç zehirlenmesi yaşayarak Papa ve Avrupalı idarecilerle ters düşmüşler ve bunun neticesinde de 1773 yılında haklarına sınırlama getirilerek eğitim kurumlarına ve mal varlıklarına el konulmuştur. Bu çalışmada Osmanlı Devletinin çağdaşı olan Habsburg İmparatorluğundaki Cizvitlerin faaliyetlerinden bahsedilmiş ve özellikle 1551-1773 yılları arasındaki lise eğitim sistemi ve bu sisteme karşı oluşan tepkiler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda çalışmada, Avusturya Cizvit liselerinde görülen din, tarih ve dil öğretiminin diğer ülkelerdeki Cizvit okulları ile yer yer karşılaştırılması yapılarak, farklılıkları ve benzer tarafları tespit edilmeye çalışılmış ve Avusturya örneği üzerinden Cizvitlerin Avrupa’daki faaliyetleri hakkında daha genel bir yargıya ulaşılarak Cizvit literatürüne katkı sağlaması amaçlanmıştır. Çalışma, 18. ve 19. yüzyıllar arasında yazılan Almanca eserlerden istifade edilerek hazırlanmış ve bununla birlikte Türkçe bazı eserlere de başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hristiyanlık, Cizvitler, Avusturya, Lise eğitimi

---

* Dr. Öğrt.üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, gulsenistek@siirt.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3064-1071

The Education Given by The Jesuit Sect in The High Schools and The Reactions Against Them: The Case of Austria

Abstract

The Jesuit Christian sect, which was thought to be a Jerusalem-based sect, but spread in Europe due to physical and political conditions, was briefly named as "SJ" (Societas Jesu - the community of Jesus) focusing its activities on missionary and educational institutions, was founded in 1534 by Ignacio de Loyala. The Jesuit sect, which began to spread in Austria since 1551, became very popular thanks to the colleges and educational institutions they established, and they had a say in the state administration by teaching many statesmen and kings' children. This sect, which also dominated the bureaucracy by placing its own graduates in important positions of the state, later contradicted the Pope and the European administrators by experiencing power poisoning, and in 1773 the rights of the sect were restricted and their educational institutions and assets were confiscated. Therefore, since the monitoring of the educational activities of this sect would also mean getting to know the political and religious history of Europe, Austria, the center of the Habsburg Empire, was chosen. However, in order to draw the lines of the study, only the high school education system of the Jesuits was emphasized and the reactions to this education were conveyed. These reactions were tried to be put forward with German works written between 18th and 19th centuries and between the 16th and 19th centuries were found to be appropriate as the time period of this study.

Keywords: Islamic History, Christianity, Jesuits, Austria, High School Education.

1. Giriş

1534 yılında Ignaz von Loyola¹ ve onun yedi arkadaşı ile birlikte Paris'in Montmartre bölgesinde "Yoksulluk ve Tanrı uğrunda bekârlık" yemini ile kurulan bu hareketin diğer bir amacı da beraber Kudüs'e gitmek ve hareketlerine manevi bir sıfat büründürmektir. Ancak buldukları bölgeden Kudüs'e gitmek çok da kolay olmadığından Ignaz ve arkadaşları Papa'ya gelerek, ona bağlılıklarını sunmuşlar ve 27 Eylül 1540 tarihinde "Gesellschaft Jesu" (İsa'nın Topluluğu) adıyla hareketlerine meşruiyet kazandırmışlardır. Papa III. Paul'un söz konusu hareketi onaylamasının sebebi, Katolik camiasında gerçekleşecek yeniliklerde onun hizmetinde olacaklarına dair Ignaz ve arkadaşlarının garanti vermeleridir. Kuruluşlarının ardından 1541 yılında Papa, Ignaz'ı söz konusu topluluğun en üst yetkilisi olarak atamıştır. Bu yetkilerden sonra tarikat daha ilk yıllarında inanılmaz bir destek bulmuş ve 1556 yılında Ignaz'ın ölümünde tarikat üyelerinin sayısı binlerle ifade edilmeye başlamış ve 1640'lı yıllarda ise bu sayı

---

¹ Ignaz von Loyola, Loyola ve Ogne şehirlerinin hâkimi Şövalye Bertram ve Mariana Saez de Licona'nın sekiz çocuğunun en küçüğü olarak Guipuzcoa bölgesinde bulunan Loyola sarayında dünyaya gelmiştir. Kral Ferdinand zamanında asilzade olarak Katolik eğitim kurumlarında eğitimini tamamlamıştır. Ancak o, zengin ve gelecek vadeden hayatını savaş sanatlarını öğrenmek ve bu hususta maceraya atılmak için çaba sarf ederek geçirmek istemiştir. Loyola, 1521 yılında Fransızların Navarra şehrinin başkenti olan Pamplona'yı kuşatması sırasında arkadaşlarına ve birçok asilzadeye ülkelerini düşmana kolaylıkla teslim etmemeleri çağrısında bulunmuş ve hatta kendisi de Fransızlara karşı mücadele ederek bacağından ağır yaralanmıştır. Yaralanma sonrasında uzun süre yatağa mahkûm kalan Ignaz, bu zaman zarfında kitap okuyarak ve Hristiyan dinine hizmet eden din adamları, şövalyeler ve idarecilerin biyografilerini tetkik ederek geçirmiş ve hastalığı sonrasında bir din adamında savaşı bir ruhun olmasını da düşünerek hem kilisenin katılmış eğitim anlayışını hem de din adamlarının fiziksel pasifliğini ortadan kaldırmak amacıyla Cizvit tarikatını kurmuştur. (Bk. George E. Ganss, *Ignatius of Loyola: The Spiritual Exercises and Selected Works* (New York, 1991, 21). Ancak bu tarikatın onayını Papa III. Paul'den alırken Roma-Katolik kilisesi, Papa ve din adına kutsal sayılan her mevzu adına savaşımaya hazır olduklarını belirtmişlerdir. Nitekim II. Viyana Kuşatması'nda Türklerle mücadele eden birçok Cizvit tarikatı mensubu bulunmaktadır. (Bk. Eduard Duller, *Die Jesuiten. Wie sie waren und wie sie sind* (Leipzig: Reprint-Verlag, Originalausgabe von 1845), 1-5).

15 000'i bulmuştur (Gesellschaft Jesu Weltweit, 2019).

Cizvitlerin sayılarının kısa sürede bu kadar artmasının sebebi, devletin eğitim hususundaki boşluğunu görmeleri, ücretsiz eğitim vererek fakir ve zeki çocukları, kolejler ve üniversiteler kurarak da zengin, soylu ya da devlet adamlarının çocuklarını kendi yanlarına çekmeleri olmuştur. Zira 1600'lü yıllarda yazılan bir eserde "Cizvitler, kolejleri sayesinde çocukları ailelerinin kucağından nasıl çaldı?" (Pasquier, 1603, 315-320) başlığıyla onların gerçek yüzü aktarılmaya çalışılmıştır.² Ayrıca Cizvitlerin savaş durumlarından beslendiğini, devlet ve askeri yöneticilerin savaş meseleleri ile meşgulken ülkedeki otorite boşluğundan yararlanarak istedikleri faaliyetleri gerçekleştirdiğini, maddi olanakları ve ülkeler arası nüfuzu nedeniyle diplomatik ilişkilerde ne denli etkili olduğundan bahseden eserler de olmuştur. Bahsedilen bu durum bir eserde şu şekilde anlatılmıştır:

"Cizvit tarikatı anavatan nedir bilmez, devlet, yasa nedir bilmez ve bunlara da itaat etmezler. Onlar sadece liderlerine ve kendi kurallarına karşı itaatkârdırlar ki, liderleri bir Tanrı edasıyla Roma'da ikamet eder ve bütün gücü elinde tutar. Her şey, en yukarıda ya da en aşağıda, en kutsal veya hiçbir kutsiyeti olmayacak şekilde savaşmak için bir araç olarak kullanılır. Çünkü Cizvit tarikatı, kendi üyelerinin içsel yaşamlarını ya da onlara gönülden inanan gönülleri koruyarak mutlu bir toplum oluşturma düşüncesinde değildir. Bu nedenle onların üyeleri askeri bir disiplinle organize edilmiş ve bu nedendir ki 'İsa'nın askerleri' olarak adlandırılmıştır. Onlar dünyanın her yerine dağılmış ve her zaman her türlü olaya hazır bir şekilde bekletilen bir ordu gibidir. Bu aşamada tarikat üyeleri, her türlü psikolojik ve fiziksel savaşa hazır olarak yerel ve merkezi liderlerin emrinde görünürler. 'Cizvitler, kendilerini savaşa adanmışlardır, çünkü savaş onlar için

---

² Cizvit teriminin tarikatın kuruluşundan önce de kullanıldığı dair iddialar vardır. Ölen bir insan için kullanılan "Jesuita" (bir başka İsa) kelimesi zamanla "sahte İsa" ya da ikiyüzlü İsa" şekline dönüşmüş ve Cizvitler muhalifleri tarafından bu sözlerle aşağılanmıştır (Geniş bilgi için bk. Ali İsa Güngör, *Tanrı'nın Şövalyeleri Cizvitler* (Ankara: Çağlar Yayınları, 2004, 45).

bir çözüm, barış ise onların ölümüdür'. Onlar Tanrı'nın ve insanlar tarafından hazırlanan kurallara değil, liderlerin kurallarına itaat etmeyi öğretir. Ancak buna rağmen çalışmalarının amacını devlete, vatana ve ebeveynlere karşı saygı ve sevgiye kusur etmeyen bireyler yetiştirmek olduğunu iddia ederler" (Von einem Schulmanne, 1868, 10).

İlkokullarını 1548 yılında Sicilya'daki Messina bölgesinde açan Cizvitler, bu okulun kurallarını Katolik mezhebine göre düzenlemiş, ancak manastır hayatını hiçbir zaman uygulamamışlardır (Güngör, 2004, 27). Cizvitlerin eğitim kurumlarında sadece erkek öğrencilere ders verilmiş (Güngör, 2004, 55), bu eğitim kurumlarında kadınların olmasına sıcak bakılmamıştır.³ Ancak 1609 yılında Maria Ward tarafından "Institutum Beatae Mariane Virginis" adlı cemiyet, kız çocuklarına ve genç bayanlara dini bir eğitim vermek ve onları meslek sahibi edindirmek amacıyla kurulmuş ve kendilerine Cizvitleri örnek almışlardır.⁴ Alman coğrafyasında "Englische Fraeulein" olarak

---

³ Kadınların tarikata girilmesine sıcak bakılmadığı, Cizvit tarikatına girmek için mektup gönderen 29 kadının talebinin reddedilmesinden de anlaşılmaktadır. Ancak Avusturya Prensesi Juana için farklı bir uygulama yapılmış ve onun 1554'te "Mateo Sfinchez" kod adıyla kadın olduğu belirtilmeden gizli bir şekilde tarikata girmesine müsaade edilmiştir. Ayrıca Ignatius kadınları tarikatına kabul etmemesine rağmen, özellikle dul, zengin ve soylu kadınlardan yüklü miktarda bağış toplamış ve onların servetlerini kendi eğitim kurumlarında kullanmıştır (Geniş bilgi için bk. Meliha Köse, "Cizvit Tarikatında Kadınların Statüsü ve Kızların Eğitimi", *Ignatius Loyola ve Cizvit Okullarının Eğitim Anlayışı*, ed. Bahri Ata, (Ankara: Pegem Akademi, 2016, 73-105).

⁴ Mary Ward "Cizvitlerin annesi" olarak da isimlendirilmiştir. Viyana'da "Stoss im Himmel" denilen bölgedeki bir evi kendilerine merkez kabul eden "Institutum Beatae Mariae Virginis" adlı bu cemiyet, başlangıçta hastalara ziyaret ve keşişlerin özgürlüğü mottosu ile çalışmışlardır. Roma, Napoli ve Perugia'da kızlar için eğitim kurumları kurmak isteyen bu cemiyetin faaliyetlerine 1630 yılında Papa VIII. Urban tarafından son verilmiştir. Ancak 18. yüzyıl başlarında kendilerine yeni bir saha arayan Mary Ward taraftarları Alman coğrafyasına girerek 1700'lü yılların başında faaliyetlerine başlamışlardır. Nitekim I. Franz (1792-1806/ Kutsal Roma-Germen imparatoru, 1806-1835 Avusturya imparatoru) döneminde St. Pölten, Krems, Bamberg ve Altenötting şehirlerinde kurulan eğitim merkezleri haricinde Tirol bölgesinde de 3 adet enstitü açmışlardır. 1877 yılında ise Papa IX. Pius'un fermanıyla söz konusu cemiyetin faaliyetlerine sınırsız süreyle özgürlük tanımıştır. 1953 yılında "Lehrfraeulein" ve "Laienschwestern" adı verilen iki eğitimci kadın cemiyeti ile

bilinen bu cemiyet, Avusturya topraklarına ancak 1703 yılında girebilmiştir. 1706 yılında St. Pölten, 1717'de Bamberg, 1721'de Altenötting ve Tirol'de, 1727 yılında ise Krems şehirlerinde faaliyetlerine başlamışlardır (Klein, 1842, 104; Fritzer, 2005, 23; İstek, 2017, 42). Okullarında ve enstitülerinde genellikle üç sınıf açarak eğitim-öğretime başlamışlardır. Söz konusu eğitim kurumunda okuma-yazma, Fransızca⁵, ata binme ve dans dersleri haricinde kızlar için el becerileri gerektiren (örgü, dikiş) dersleri verilmiştir. Sınıflar arasında sosyal bir tabakalaşma olduğu görülmektedir.⁶ Zira birinci sınıfta soyluların kızlarına, ikinci sınıfta halkın çocuklarına ve diğer sınıfta ise kendi üyelerine ders vermişlerdir. Cizvitlerin yöntemlerinin alışılmıştan farklı olması, ders müfredatları ve öğretmenlerini kendi düşüncelerine göre eğitmelerinden dolayı Cizvitlere ve Cizvitleri örnek alan Englische Frauelein adlı cemiyete başlangıçta şüpheyle yaklaşmış ve bu nedenle yayılmalarını önlemek amacıyla sadece şehirlerde okul kurmalarına müsaade edilmiştir (İstek, 2017, 25). Böylelikle kırsal kesimde yaşayan fakir halkın çocukları, onların verdiği ücretsiz temel eğitimden çok da yararlanamamıştır (Helmut Engelbrecht, 1995, 25).

---

birleşmişler ve 2004 yılında sonra da adlarını "Congregatio Jesu" olarak değiştirmişlerdir. St. Pölten'deki Avusturya Kurulu'nun onayı ile hâlihazırda Aşağı Avusturya eyaletindeki şubelere ek olarak bir de Viyana'da bir enstitüleri bulunmaktadır (Geniş bilgi için bk. Anton Klein, *Geschichte des Christenthums in Oesterreich und Steiermark* (Wien, 1842), 4/105; Adolf Bäuerle, *Was verdankt Oesterreich der beglueckenden Regierung Sr. Majestaet Kaiser Franz des Ersten* (Wien, 1834, 418; Katholische Kirche Österreich, 9 Kasım 2019).

⁵ 19. yüzyıl sonunda Kudüs'te açılan Notre Dame de Sion okulunda Fransızca'nın haricinde Arapça, İngilizce, İtalyanca, Türkçe ve Almanca dersi de verilmiştir. Buradaki öğrenciler arasında Osmanlı Paşalarının kızları da bulunmaktadır (Bk. Köse, "Cizvit Tarikatında Kadınların Statüsü ve Kızların Eğitimi", 93).

⁶ Benzer bir uygulama 1843'te Fransa'da, 1856'da ise Fransa'dakinin bir şubesi olarak İstanbul'da açılan Notre Dame de Sion adlı kız okulunda da bulunmaktadır. Bu okulda kız öğrenciler, yatılı ve yatılı olmayan şekilde eğitim almışlardır. Ayrıca zengin ve soylu ailelerin çocuklarının yanı sıra kimsesiz, yetim ya da fakir ailelerin çocuklarına da eğitim verilmiş, ancak bunların yatakhaneleri, üniformaları, ders saatleri arasında ciddi oranda bir farklılık yaşanmıştır (Geniş bilgi için bk. Köse, "Cizvit Tarikatında Kadınların Statüsü ve Kızların Eğitimi", 73-105).

Cizvitler, eğitimcilerini görevlendirmeden önce, onlardan bekâr kalacaklarına ve tarikatın kuralları karşısında sorgusuz sualsiz itaat edeceklerine dair yemin etmelerini istemişlerdir (Jesuitenkirche, 2019). Eğitimciler tarafından hayata geçirilen Cizvit Pedagojisinin en önemli unsurlarından biri tiyatrodur. Ahlaki bir eğitimin ve eğlencenin karışımından ortaya çıkan bir oyunla, dini ve dünyevi meseleleri insanlara daha rahat anlatmışlar ve böylelikle geniş bir halk kitlesi tarafından hayranlık duyulan bir tarikat olmuşlardır. Ayrıca başta Teoloji olmak üzere tarih, sanat ve felsefe alanında çalışmalar yapan Cizvitler, bu alanlarda dünya genelinde şöhret olmakla kalmamış, eğitim kurumlarında da bu dersleri vermişlerdir (Güngör, 2004, 55).

Cizvit tarikatının diğer bir eğitim yöntemi ise bilinmeyen ülkeler ve kültürler hakkında bilgi sahibi olunarak insanlar ve yöneticiler nezdinde bir hayranlık uyandırılması ve Hristiyan misyonunu en uzak bölgelere kadar yaydıkları hususunda insanları inandırmalarıdır. 1540 yılında Franz-Xaver Cizvit bir misyoner olarak Avrupalıların kültürlerinden çok da fazla haberi olmayan Uzakdoğu ülkelerine bir yolculuk yapmış ve seyahatinin ilk rotası olarak Hindistan'ı tercih etmiştir. Sonrasında ise Molukken üzerinde Japonya'ya gitmiş ve 1546 yılında ise Çin yakınlarındaki küçük bir adada hayatını kaybetmiştir. Franz- Xaver'in bu yolculuğu ve yolculuk için gösterdiği cesareti, tarikata yabancı kültürleri tanıma ve dini misyonlarını bu bölgelere taşıma hususunda yeni bir eğitim-öğretim yöntemi olarak girmesine sebep olmuştur. Kısa bir süre sonra tarikat içinden kâşifler, coğrafyacılara ve dil bilimciler ortaya çıkmış ve bilimde olağanüstü bir zirveye ulaşmışlardır. Pater Jacques Marquette 1673 yılında altı arkadaşı ile birlikte Mississippi nehri üzerinden geçmeyi başarmış, bundan sonra da çalışmalarını Hindistan, Tibet ve Çin üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Pater'den sonra Portekizli Cizvit Antonio de Andrade Himalayalar'ı aşan ilk Avrupalı olarak tarihteki yerini almıştır.

Osmanlı Devleti'nde Cizvitlerin faaliyetleri 1583 yılında Fransa'dan gönderilen beş Cizvit üyesi ile başlamış ve Cizvitler aynı yıl payitahtta St. Benoit Manastırı ve Kilisesi'ni açarak eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamışlardır. Fransa'ya verilen kapitülasyonlar, aynı zamanda ülkedeki Katolik mezhebinin idamesini sağladığından Cizvitlerin kısa bir süre içinde payitahtın haricinde İzmir, Adalar, Kudüs, Mısır, Suriye, Halep ve Filistin topraklarında da misyonerlik çalışmalarına müsaade edilmiştir (Eryılmaz, 1996, 70). Bu bağlamda İstanbul ve Suriye'yi merkez olarak kabul eden Cizvitler, hem Fransa'dan hem de Cenevizlilerden yardım almışlardır. Ancak veba salgını nedeniyle ilkokulun kurulmasından üç yıl sonra çalışmaları sekteye uğramış ve 1609 yılında elçi Salignac önderliğinde yeniden payitahta gelerek St. Sebastian Kilisesi'nde faaliyetlerine başlamışlar ve hatta Osmanlı geleneklerine uygun olarak sakal bırakmaya, şalvar giymeye, hastalara ve muhtaç durumdaki insanlara yardım ederek toplumla kaynaşmaya çalışmışlardır (Gözübüyük, 2018, 643). Cizvitlerin düşüncelerinin özellikle Rumlar ve Ermeniler arasında yayıldığı görülmektedir (Yiğitoğlu, 2012, 106; Birsnel, 2013, 104-107; Eryılmaz, 1996, 71). Nitekim Osmanlıdaki Millet anlayışı gereğince cizye vergisi vererek askerlik yapmayan ve ticaretle ilgilenen azınlıklar; Avrupalı tüccarlar, din adamları ve yöneticilerle ilişki içerisinde olmuşlar ve Fransa'ya verilen ticari ve dini imtiyazlar ile de kendilerine bir koruyucu bulmuşlardır. Cizvitlerin payitahtta kurulan okullar haricinde azınlıkların en fazla olduğu Erzurum-Trabzon hattı arasındaki bölgelerde misyonerler sayesinde faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir.⁷ Nitekim Osmanlı Devleti'nin fetih politikaları karşısında onlara karşı silahla mücadelede bulunamayacağını anlayan Papalık Kurumu, gezgin, kâşif ya da araştırmacı bir yapıya sahip olan seyyah rahipleri desteklemiştir. 18.

---

⁷ Cizvitlerin Osmanlı Devleti'nde rahat bir şekilde faaliyet yürüttüğü görülmektedir. Nitekim Cizvit misyoner Emile Logrand, "Gönül isterdi ki, Katolikler Osmanlı Padişahının ülkesinde olduğu gibi İngiltere ve Hollanda'da rahat ve serbest olsunlar" diyerek Osmanlı'daki Cizvitlerin halini anlatmıştır (Geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara, 1983, 119); Kemal Turan, *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2000, 68).

yüzyılda Osmanlı yönetimi tarafından Cizvitlerin çalışmalarına bazı sınırlandırmalar getirilmiş ve Hristiyan tebaanın şikâyeti üzerine Cizvitlerin mezhep değiştirmeyi teşvik eden söylemleri yasaklanmıştır. Bu durum, 1722, 1732, 1739, 1741 ve 1746 yıllarında bazı emirnamelerin yayınlanmasıyla resmiyet kazanmıştır (Eryılmaz, 1996, 71).

Cizvitlerin Uzakdoğu ülkeleri ya da Asya kıtasındaki yaptıkları araştırmalar sadece Hristiyan misyonunu yaymak için gerçekleşmemiş ve oradaki kültürün Avrupa'ya da transferini sağlamıştır. Zira Çin'den Cizvitler sayesinde Avrupa'ya getirilen ve asıl adı "Chinarinde" olan, ancak Cizvitler tarafından tanındığı için "Jesuitenrinde" olarak da isimlendirilen bir bitki, 250 yıldan daha fazla süre Avrupa'da sıtma hastalığının tedavisinde kullanılmıştır.⁸ Nitekim 1711 yılında Erzurum'da baş gösteren bir veba salgını sırasında Cizvitlerin Fransa'dan ilaçlar getirerek halkı tedavi etmeye çalışmaları ve bunun neticesinde de 3 yıl içinde 700 kişinin Katolik mezhebine girmesini sağlamaları (Birsell, 2013, 114), elde ettikleri kültürel birikim sayesinde gerçekleşebilmiştir. Avusturyalı Cizvitler de kendilerini birçok alanda geliştirmiş, hem kendi dönemlerinde hem de günümüze yansıyacak önemli çalışmalara imza atmışlardır.⁹

⁸ Hindistan ve Çin'den yararlanma sadece bununla sınırlı kalmamış, evrensel bir bilim adamı olan Cizvit Athanasius Kircher, günümüzdeki projeksiyon cihazının öncüsü olarak kabul edilen "Laterna magica" (sihirli lamba) icat etmiştir. Ayrıca hesaplama makinelerinden birini kurmuş ve sıcaklık ölçümlerinde de civa kullanmıştır. Matematikçi Cizvit Christoph Clavius ise ayın durumlarını göz önüne alarak Papa XIII. Gregor'un büyük takvim reformunda belirleyici bir rol oynamıştır. Cizvitler, söz konusu ülkelerden yapılan bilim transferi için Çince ve Sanskritçe öğrenmiş ve hatta diğer Cizvitlerin de öğrenmesi için ilk dil bilimi kitaplarını yazmış ve bu çalışmalarını Brezilya'da bütün Hint kabilelerinin anladığı ve telaffuzların dahi aktarıldığı bir sözlük ile taçlandırmışlardır (Geniş bilgi için bk. Jesuiten, 28 Mayıs 2019). Cizvitlerin özellikle Astronomi alanında Çinlileri dahi geçerek önemli çalışmalar yaptığı görülmüş ve günümüzde dahi Ay Coğrafyasında yer alan bazı terimlerin atlandırılmasında 32 Cizvit tarikat üyesinin ismi kullanılmıştır.

⁹ Avusturyalı teolog ve Cadı Teorisini Adam Tanner (1572- 1632), doktor, doğa araştırmacısı ve Cizvitlerin Filipin sorumlusu Georg Joseph Kamel (1661-1706), Doğa Bilimleri uzmanı Joseph Franz (1704-1776), Teolog, Gök Bilimci ve Bilirkişi

Bu çalışmada öncelikle Cizvitlerin Avusturya’da ortaya çıkışları, açtıkları eğitim kurumları, hangi şehirlerde faaliyet gösterdikleri, onları destekleyen imparatorlar ve hanedan üyeleri aktarılmış, sonrasında da bu eğitim kurumlarından biri olan liseler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sınırlandırılması amacıyla 1551-1773 yılları arasındaki lise eğitimi ve müfredatına değinilmiş ve bunun yanı sıra onların eğitim sistemlerine karşı olan söylemlere de yer verilmiştir. Çalışmada Avusturya temel alındığından genellikle 18. ve 19. yüzyılda kaleme alınmış Almanca eserler kullanılmış ve bazı Türkçe eserlerden de yararlanılarak çalışma zenginleştirilmiştir. Böylelikle Cizvitlerin eğitim faaliyetlerinin Avusturya coğrafyasındaki yansımaları, Almanca kaynaklardan aktarılarak Türkiye’deki Cizvit literatürüne farklı bir bakış açısı kazandırılması hususunda katkı sağlaması amaçlanmıştır.

2. Cizvitlerin Avusturya’da Eğitim-Öğretim Faaliyetlerine Başlaması ve Kurdukları Okullar

25 Nisan 1551 tarihinden itibaren 10 Avusturya’da yayılmaya başlayan bu tarikat, 1552 yılının Mart ayında Papa Petrus Canisius’a bağlı olduklarını bildirerek çalışmalarına başlamıştır (Klein, 1842, 134-137). Avusturya topraklarına girdikleri günden bu yana, 1773-1814 yılları hariç, eğitim alanında öncü olmuşlardır. 4 Mart 1552 tarihinde üniversitenin de onayıyla Viyana’da Dominikaner tarikatına ait olan bir manastırın onlara verilmesiyle ilk liselerini açmışlar ve 50 öğrenciden oluşan bir sınıfla eğitim-öğretim hayatına başlamışlardır.

Joseph Liesganig (1719-1799), Astronom Maximilian Hell (1721-1792), Botanikçi ve Mineralog Franz Xaver Freiherr von Wulfen (1728-1805), Nüvizmatik bilim dalının kurucusu olan Joseph Hilarius Eckhel (1737-1798), Astronom, Matematikçi, Filozof, Jeodezi uzmanı ve aynı zamanda ismi Ay’da bir krater ve bir oluğa verilen Francis Triesnecker (1745- 1817) bu isimlerden sadece bazılarıdır (Bk. A.P.R. Birotteau, *Die Jesuiten in Frankreich*, çev. J.B.F. (Pest: K.U. Hartleben’s Verlag, 1830), 207; “Liste bedeutender Jesuiten”, 28 Mayıs 2019).

¹⁰ Kayser Ferdinand, Cizvit tarikatının ülkesinde yayılmasına 1550 yılında müsaade etmiş ve 1551 yılında da 11 Cizvit Viyana topraklarına girmiştir. Gelenlerin ikisi Alman, diğerleri ise Belçika, İngiltere, İtalya ve İspanya vatandaşlığı olan kimselerdir. Geniş bilgi için bk. Matthias Koch, *Wien und die Wiener* (Karlsruhe: Verlag von C.Macklot, 1844, 83).

Eğitim dili olarak Latincenin belirlendiği bu okulun oldukça sistemli çalıştığı görülmektedir. Nitekim 1554 yılında söz konusu okulun öğrenci sayısını 300'e, sınıf sayısını ise 5'e çıkardığı görülmüştür. Öğrenci ve sınıf sayılarındaki bu artış nedeniyle kendilerine imparatorluk tarafından tahsis edilen "Am Hof" bölgesindeki Karmaliter manastırını kullanmaya başlamışlar ve böylelikle bu yer, 1773 yılına kadar "Yüce Cizvitlerin Yeri" olarak isimlendirilmiştir (Klein, 1842, 131). Cizvitler, ilk eğitim kurumlarında genellikle Din dersleri üzerinde yoğunlaşmışlar ve 1553 yılında bu derse farklılık getirerek tiyatral bir oyun şeklinde derslerini icra etmişlerdir (Koch, 1844, 83). Bir yıl sonra da farklı ülkelerden kendi tarikatlarına mensup kişileri getirerek çalışmalarını kaliteli hale getirmeye çalışmışlar ve bu düşünceye yönelik olarak da Belçikalı Andreas Rienbaum, Wilhelm Wachtelbein ve Johann Ranus Viyana'ya getirtilmiştir (Koch, 1844, 83). Kısa bir zaman sonra hukuk, matematik, botanik, tıp, yabancı dil (İbranice, Yunanca ve Arapça alanında) alanında Cizvit uzmanlar getirtilerek Viyana Üniversitesi'nde ders vermeleri istenmiş, böylelikle üniversite eğitimini lise sonrasında gerekli ve cazip hale getirmişlerdir.

Kayser Ferdinand (1521-1564) ile aralarını oldukça iyi tutan Cizvitler, Kayserin isteği üzerine Papa Canisius tarafından kaleme alınan "Hıristiyan öğretilerinin doktrinleri" adlı eseri¹¹, din derslerinde ders kitabı olarak kabul etmiş ve bütün Katolik ülkelerinde bu eserin yayılması, okunması ve hayata geçirilmesinde yoğun bir çaba sarf etmişlerdir (Niederösterreichisches Landesgymnasium, 1874, 10). Ayrıca Kayser'e yayılmaya başlayan

---

¹¹ Latince "Summa Doctrinae Christianae" adı verilen bu eser, Kayser Ferdinand'ın fermanıyla imparatorluğun bütün bölgelerinde okutulması emredilmiş ve 1556 yılında da Almancaya çevrilmiştir. Bir yıl içinde 400 baskısı yapılan bu çalışma, kısa bir süre sonra da imparatorluk genelinde konuşulan bütün dillere çevrilmiştir. Nitekim din dersleri, 1780'li yıllarda eğitim dilinin Almanca olması yönünde karar verilmesine rağmen, genellikle yerel halkın diliyle verilmiştir (Geniş bilgi için bk. Koch, *Wien und die Wiener*, 83).

Protestanlık inancına ve Türk kuşatmalarına karşı da yardımcı olmuşlardır. Bu itaatkâr davranışları karşılığında Kayser, onlara olan güvenini gösterebilmek için hükmettiği topraklar¹² üzerinde eğitim çalışmaları yapmaları hususunda müsaade vermiştir. Söz konusu imparatorluk fermanından sonra Cizvitler aşağıda tabloda belirtilen tarihlerde ve bölgelerde ilk kurumsal yapılarını açarak eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Buna göre Cizvitlerin nerede ve ne zaman eğitim çalışmalarına başladığı şu şekilde tablolaştırılmıştır:

Tablo 1. Cizvitlerin Avusturya’da Açtıkları İlk Okulların Zamanı ve Yeri

Tarih	Yer
1551	Viyana
1556	Prag ¹³
1561	Tyrnau (Slovakya)
1562	Innsbruck
1564	Braunsberg an der Ostsee (Polonya)
1565	Pultusk
1566	Olmütz (Çekoslovakya), Neuhaus, Kruman ve Glatz
1572	Graz
1608	Linç

Habsburg İmparatorluğuna bağlı olan Polonya ve Bohemya gibi ülkelerde de Cizvitlerin faaliyetlerinin yoğun olduğu görülmektedir. Ancak Polonya’daki çalışmalar 1574 yılında başlamışken, Bohemya’daki çalışmaları 1622 yılına kadar gecikmiştir.

¹² Avusturya toprakları 1806 yılına kadar “Habsburg İmparatorluğu”, bu tarihten sonra da “Avusturya imparatorluğu” olarak adlandırılmış ve ülke sınırları daralmıştır. Bu çalışmada ise sadece günümüz Avusturya toprakları ele alınmıştır.

¹³ 21 Nisan 1556 yılında Prag’a gelen 12 Cizvit mensubu Clement Manastırı’nda eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamış ve daha sonra kendilerine ait okullar kurmuşlardır. Geniş bilgi için bk. Theodor Wiedemann, *Oesterreichische Vierteljahrsschrift für katholische Theologie* (Wien: Alfred Hölder, 1874, 214).

Avusturya'daki Cizvit faaliyeti genellikle zengin ve asilzade çocukların eğitim aldığı kolejler üzerinden yürütülmüş (Klein, 1842, 134), fakir halkın çocukları ise kilise korolarında görev yapmak şartıyla temel eğitimden faydalanabilmişlerdir (İstek, 2017, 27). Koroda yer alan çocuklar aynı zamanda farklı ülkelere gönderilecek eğitimciler olduğundan onların eğitimleri üzerinde de durulmuş ve tarikata kabul edilmişlerdir (Klein, 1842, 134). Söz konusu çocuklar ayrıca üniversite tahsilleri döneminde de Cizvitlerden burs aldıklarından dolayı onlardan kopmamış ve böylelikle Cizvitler hem zenginlerden hem de fakirlerden oluşan bir eğitimci kadrosuna sahip olmuşlardır.

Cizvitlerin eğitim çalışmaları Avusturya'da özellikle idareciler tarafından desteklenmiş ve onlara maddi yardımın yanı sıra önlerini açacak çalışmalarda da bulunulmuştur. Arşidük Karl, Cizvit okullarındaki öğrenci sayısının azalmaması ve hatta artması için soyluların çocuklarını eğitim için başta Fransa gibi diğer Avrupa ülkelerine göndermesini yasaklamış (İstek, 2017, 28) ve 1573 yılında Graz şehrinde Cizvitlerin Protestanlara karşı mücadele edebilmesi için bir kolej yapılmasına yardımcı olmuştur (Boehmer, 1907, 75). Onlara yaptığı yardımın giderek arttığı bu kolejin 1585 yılında üniversiteye çevrilmesinden anlaşılmaktadır (Huber, 1873, 28). Protestanlara karşı Cizvitlerden yardım alınması, Steiermark eyaletinde 1599-1604 yıllarında Protestanların dinden dönen, sapkın ve kâfirler suçlamasıyla (Ketzerei hadiseleri) cezalandırılması ve hatta öldürülmesi ile sonuçlanmıştır (Huber, 1873, 28). Bu hadiselerden sonra Cizvitler, yönetimin gayri meşru çocuğu edasıyla siyasi hadiselerde söz sahibi olmaya ve Protestanlardan kalan gayrimenkullerin kendilerine devredilmesiyle de gündün güne zenginleşmeye başlamışlardır. Cizvitlere en fazla yardım eden imparator ise Kayser Ferdinand olmuştur. Ferdinand, Viyana'nın ikinci bölgesi ya da Am Hof adıyla anılan semtinde "Haus der Schrans" adlı bir binanın Cizvitlere bağışlanmasına onay vermekle kalmamış,

yıllık 1000 Florin para yardımının dışında ısınma malzemeleri ile şarap ve yiyecek yardımı yapmıştır (Niederösterreichisches Landesgymnasium, 1874, 10). Cizvitler için Am Hof semti bu hediyeyle sonra bir merkez haline gelmiş ve söz konusu binanın haricinde 17. yüzyılda bu bölgede başka okullar da açılmıştır. Özellikle “bei St. Anna deutsche Schulen” adlı okul, Cizvitler tarafından kurulmuş ve ilk yenileşme döneminde (1774-1824) yeni eğitim sisteminin uygulanabilmesi için pilot okul olarak tercih edilmiştir (Schubert, 1853, 3).

Cizvitlerin eğitim sisteminin yaygınlaşabilmesi için yapılan yardımlardan birisi de 1561 yılında eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunmayan manastır ve kiliselerin başta Cizvit tarikatı olmak üzere ülkede faaliyet gösteren tarikatlara devredilmesidir. Nitekim söz konusu yılda yapılan sayımda Avusturya merkez eyaletleri olan Österreich, Krain, Steiermark, Görz ve Kaernten’de 132 manastır, kilise ve manastırlarda görev yapan 436 keşiş, 160 rahibe, 199 kilise hizmetlisi ve 443 öğrencinin bulunması (Niederösterreichisches Landesgymnasium, 1874, 11) ve bu sayının da büyük bir kısmının Cizvitlerden oluşması daha ülkeye giriş yıllarında ne denli kabullenilen bir tarikat olduğunu göstermektedir.

Cizvitlerin eğitim faaliyetlerinin zaman zaman aksadığı görülmüştür. Nitekim savaş ve veba hastalığı gibi salgın hastalıklar dönemlerinde öğrenci sayılarında ciddi düşüşler olmuş ve 1577 yılında söz konusu salgın hastalıktan dolayı eğitim-öğretime üç yıl ara verilmiştir. Veba hastalığı dönem dönem Avrupa’da yaşanan ve Hristiyanlarca “Tanrının gazabı” olarak adlandırılan bir hadisedir. 1611 yılında tekrardan ortaya çıkan bu hastalık Tirol eyaletinin yanı sıra Innsbruck ve Hall şehirlerini de etkileyerek okulların kapanmasını ve öğrencilerin evlerine dönmelerini mecburi kılmıştır (Lipowsky, 1822, 98). Bu dönemde bazı Cizvit din adamlarının veba hastalığına yakalanan insanlarla yakın ilişkiler kurduğu, onların bakımlarını üstlendiği, ölenlerin ise defnedilme işlemlerini gerçekleştirdikleri görülmüştür. Ancak hastalığın kişiden kişiye bulaşması nedeniyle

Profesör Albert Danner, Melchior Kestlau ve Georg Schrader gibi bazı Cizvit bilim adamları hayatlarını kaybetmiştir. 1703 yılında gerçekleşen Macar ihtilali de eğitim-öğretimi aksatan hususlardan biri olmuştur (Von einem Klosterzögling, 1870, 313). Ancak bütün yaşanan olumsuzluklara rağmen devletin söz konusu tarikata mecbur olduğu 17. yüzyılda onlara yapılan yardımın hız kesmeden devam etmesinden anlaşılabilir. Kayser II. Ferdinand'ın (1619-1637) oğlu Arşidük Leopold Wilhelm'in (1614-1662), Cizvit tarikatına gönül bağı ile bağlandığı söz konusu tarikat için yaptığı çalışmalarda görülmektedir. Öncelikle tarikat için bir vakıf kurmuş ve hatta ölümünden önce vakfiyesini dahi kendi yazmış ve ayrıca kendi şahsi kütüphanesini Cizvit tarikatına bırakmış, 50.000 Gulden nakdi yardımı da 1665 yılında Neustadt bölgesinde kurulacak olan Cizvit kolejine hibe etmiştir (Leopold der Heilige, 1835, 244).

Cizvitler sadece temel eğitim veren müesseseler kurmakla kalmamış, devlet üniversitelerinde görev yapan birçok akademisyenin yetişmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Üniversite öğrencilerinin tarikata katılımını sağlamak ve kendilerine mensup bazı akademisyenlerin motivasyonunu yüksek tutmak ve bir aidiyet duygusu yaşatabilmek için Viyana Üniversitesi'nin hemen yanına yapımı 3 yıl süren (1628-1631) bir kilise yaptırmışlar ve adına da "Universitaetskirche" olarak adlandırmışlardır (Weiss, 1865, 89).

1683 yılında vuku bulan II. Viyana Kuşatmasında Cizvitlerin dini ve milli duyguları harekete geçirerek halkı galeyana getirdikleri ve Türkler karşısında Katolikliğin muhafazası için herkesin mücadele etmesi gerektiği söylemlerini yaydıkları görülmüştür (Weiss, 1872, 74). Ancak oluşturulmaya çalışılan bu mücadele ruhunun yüzde yüz başarılı olmadığı bir gerçektir. Nitekim Avrupa'daki Türk korkusu gerçeğinin Cizvit okullarına giden bazı öğrencilerde de mevcut olduğu Viyana'nın merkezindeki Cizvit okullarında okuyan öğrencilerin yarısının Wiener Neustadt kasabasına kaçmasından anlaşılmaktadır

(Weiss, 1872, 74).

1699 yılında Osmanlı Devleti ve Avusturya arasında imzalanan Karlofça Antlaşması sonrasında Avusturya'daki Cizvit üye ve okul sayısı şu şekilde aktarılmıştır: St. Anna okulunun müdürü ve aynı zamanda baş mürit olan kişi, 1242 üye ve 12 din görevlisi, 28 kolej ve 23 kilise (ORF, 2019). 1711 yılında yeniden ortaya çıkan veba hastalığı, yine eğitim-öğretimi aksatmış ve Cizvit okullarının kapanmasına ve birçok öğrencinin ölümüne sebep olmuştur.

Kayser Leopold döneminden sonra da Cizvit kolejlerinin sayıları artmış ve yeni okullar kurulmuştur. Söz konusu tarikata yeni okulların açılması için yardım edenlerden birisi Budin Kuşatması sonrasında esir olan Türk asıllı Franz von Zeugenberg ya da Franz Freiherrn von Csonkabeg'dir (Böheim, 1830, 138). Zeugenberg, esaret döneminde canını kurtarmak için Katolikliğe geçmiş ve din geçişindeki samimiyetini göstermek için 1737-1745 yılları arasında Wienervorstadt'ta St. Leopold isimli bir kilisenin yanı sıra papazların kalması için konutlar inşa ettirmiş ve ayrıca 40.000 Gulden, bazı kaynaklarda ise 25.000 Gulden (Böheim, 1830, 138) para yardımı yaparak yeni bir Cizvit okulunun Neustadt'ta kurulmasını sağlamıştır (Hochleitner, 1835, 244; Sickingen, 1834, 148; Schweickhardt, 1834, 163).

Kendi aralarındaki bağın güçlenmesi ve motivasyonlarının artması için günlük ibadetlerini sesli ve beraberce icra eden Cizvit üyeleri, Latince dilini eğitim dili olarak kabul etmişler ve öğrencilerin kendi aralarında Latince konuşarak bu dili sık sık pratik etmeleri istenmiştir. Onların düşüncesine göre; *“Latince dili, kilisenin ve Hristiyan geleneğinin dili olduğundan, aynı zamanda insanlık biliminin ve tüm zamanların dilidir”* (Von einem Schulmanne, 1868, 15). Latince derslerinin yanı sıra ata binme, dans etme ve kılıç kullanma gibi uygulamalı derslerin verildiği üniversite ve yüksekokul arası “Şövalye Akademileri” de yine Cizvitlerin Avusturya eğitim sistemine kazandırdıkları yapılardan biri olmuştur. Böylelikle savaş ortamına

etki edebilecek generaller, üst düzey subaylar ve harp okulu öğrencileri bu tarikatın eğitim sisteminin süzgecinden geçerek tarikatın ordu içindeki temsilcileri olmuştur.

18.yüzyıl sonuna kadar eğitimci tutumlarını devam ettiren Cizvitler, bu dönemin başında gayrimenkul zengini bir kurum haline dönüşmüşlerdir (Schweickhardt, 1834, 163). Üniversitelerde, akademilerde ve liselerde ortaya çıkan bazı sorunların giderilmesinde ve yeni bir reform taslağının hazırlanmasında Kayser VI. Karl'ın (1711-1740) başvurduğu ilk dini kurum, Cizvit tarikatı olmuştur. Zira söz konusu dönemin pedagoji alanındaki uzmanlarının çoğu bu tarikatın üyesidir. 1740 yılında Avusturya tahtına oturan Maria Theresia (1740-1780) da Prusya ile yaptığı Veraset Savaşları ve diğer düşman devletlere karşı daima savunmada olabilmek için 1752 yılında kendisinin hamilik ettiği "İmparatorluk Askeri Akademisi" ni (k.k. Militaerakademie) kurarken Cizvitlerin yardımına ihtiyaç duymuştur. Bu okulun kuruluş yeri olarak Cizvitlerin oldukça yoğun olduğu ve hatta onların bölgesi olarak bilinen Wiener Neustadt bölgesinin seçilmesi tesadüfi değildir. Nitekim Theresia Cizvitlerin desteğini alarak hem askeri eğitime hız vermek hem de bu kadar varlıklı ve nüfuzlu bir tarikatın onun yanında olduğu göstererek kendisine karşı yükselen sesleri bastırmak istemiştir.

1773 yılına kadar eğitim sistemlerindeki yozlaşmayı bir şekilde bertaraf etmeyi başarabilen ve nüfuzunu Avrupa saraylarına yerleştirdiği diplomat, devlet adamı, akademisyen, mütercim ve bilim adamları sayesinde günden güne güçlendiren Cizvit tarikatı, bu tarihten sonra tarikata karşı hazırlanan olumsuz raporlar, menfaatperest insanların tarikatın nüfuzunu kullanarak önemli yerlere gelmesi ve devlet işlerine müdahale etmesinden dolayı Katoliklerin güvenini kaybetmiştir (Brühl, 1848, 18; Engelhardt, 1833, 441). Ayrıca tarikatın öğrencilere öğrettiği dini değerler, kilise tarafından çok da hoş karşılanmamıştır. Nitekim Cizvitlerin

Viyana'daki okullarında eğitim alan ve daha sonra Jena'da Felsefe kürsüsünde Profesörlük makamına kadar yükselen Karl Leonhard Reinhold, ailesine yazdığı bir mektupta onların gerçek yüzünü anlatmış ve onlarla ilgilenmemesinin sebebinin Cizvitlerin bir kuralı olduğundan, tarikatın din adamlarının Mesih İsa'dan ve Kutsal Meryem'den, evlerinin de cennetten daha üstün tutulduğundan bahsetmiştir (Schuselka, 1845, 168). Yayılan söylemlere politik ve ekonomik çıkarlar da eklenince Papa XIV. Clement bir bildiri hazırlayarak 1773 yılında bu tarikatın imtiyazlarına son vermiş, onlara ait mülklere devletin el koyabileceğini ve okullarının devredileceğini bildirmiştir. Haklarına sınırlama getirilmesinden sonra tarikat 1783 yılında kendi kendini feshetmiş ve tarikat üyelerinin bir kısmı kendi istekleri doğrultusunda münferit çalışmalarına devam ederken, bir kısmı da 1774 yılında gerçekleşen "Allgemeine Schulordnung" yasası gereğince devlet okullarında eğitimci olarak görevlendirilmişlerdir (Kastner, 1863, 205). Nitekim söz konusu yasa ile devlet eğitim meselesini üzerine almış, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin her çocuğun ilkokula gitmesini ve temel eğitim almasını mecburi kılmıştır (Felbiger, 1774, 3-10). Cizvitlerden kalan gayrimenkuller ise; manastır binaları kışlalara, kiliseler dans salonlarına, okullardan bazıları ise devlet okuluna dönüştürülmüştür (Schweickhardt, 1834, 163). Cizvitlerden Avusturya yönetimine kalan en değerli miras ise onların paha biçilmez devasa kütüphaneleri olmuştur.

Cizvitlerin Fransız İhtilalinden kısa bir süre sonra Avrupa'da yeniden güçlenmeye başladıkları görülmektedir. Nitekim 1803'de İngiltere'de, 1804'de İtalya'daki Napoli'de ve 1805 yılında da Amerika'da faaliyetlerine yeniden başlama imkânı verilmiş, ancak resmi izin 7 Ağustos 1814 tarihinde Roma'daki II. Gesu Kilisesi'nde ilan edilmiştir. Ancak yasak getirilmesinden sonra bazı Cizvitlerin tarikattan ayrıldıkları görülmektedir. Avusturya'da ise Cizvitler, haklarına sınırlama getirildikten sonra yavaş yavaş kendilerini pasifize etmeye çalışmış ve gizli çalışmalarını I. Franz dönemine kadar saklayabilmişlerdir. I. Franz, 1820 yılında Galiciya'nın Tarnopol

şehrinde Cizvitlere ait “Kollegium Societatis Jesu” adıyla bir kolej kurmalarına müsaade etmiştir (Maass, 1961, 80). Bu okulun kurucuları, 1820 yılında Rusya’da Cizvitlerin haklarına sınırlama getirilmesinden sonra Kafkasya sınırına yerleştirilen, ancak yeteri kadar üyeleri olmadığı için Galiçya’ya gelen Cizvit mensuplarıdır (Hartmann, 1830, 178). I. Franz, söz konusu okulun açılmasına izin verdikten sonra çıkardığı bir yasa ile onların eğitim faaliyetlerinde yeniden yer almalarını da sağlamıştır. Cizvitler Tarnopol’da Latince ve felsefe eğitimi veren 6 okul ve ayrıca orta- ve lise eğitimine başlayacak öğrenciler için bünyesinde bir de yurt bulunan bir kolej açmışlardır (*Jurende’s Mährischer Wanderer*, 1840, 411). Cizvitlere şehir yönetimi tarafından da bazı yerlerin tahsil edildiği görülmektedir. Nitekim günümüzde Polonya sınırları içinde yer alan, ancak 19. yüzyıl başında Avusturya imparatorluğuna ait bir bölge olan Tiniec’de Benediktiner tarikatına ait bir manastır, din dersleri verilmesi şartıyla Cizvitlere hibe edilmiştir (Birotteau, 1830, 205). Polonya’da onlara verilen diğer gayrimenkuller arasında Starawies’deki bir ev de yer almaktadır. Cizvitler bu evi, tarikata yeni girenler için kullanılacak bir mekâna dönüştürmüşlerdir.

19 Kasım 1827 tarihinde ise Cizvitlerin yayımlanan bir imparatorluk fermanı ile bir kez daha güçlendirildiği görülmektedir (Allgemeine Zeitung München, 1828, 576). Kayser fermanında; gençlerin eğitimi, dini meselelerin yürütülmesi, inançsızlığın ve ahlaki bozulmanın azalması, öğrencilerin iyi bir Hristiyan ve vatandaş olabilmesi, Avusturya kültürünün ve geleneklerinin sonraki nesillere aktarılabilmesi için Galiçya’da Cizvit tarikatına yetki verdiğini açıklamıştır (Birotteau, 1830, 205). Tarikatın “general” unvanıyla isimlendirilen üst yetkilisine, verilen hakların neler olduğu teferruatlı bir belge açıklanmıştır. Belgede, dini temel eğitimin 4 yıl sürmesi, eğitimde okuma ve yardımcı kitapların kullanılması ve bunların imparatorluk komisyonu tarafından denetlendikten sonra piyasaya sürülmesi, sınavların hükümetçe belirtilen yönetmeliğe uygun olarak

yapılması gerektiği de altı çizilerek belirtilmiştir (Birotteau, 1830, 205). Ayrıca Cizvitlerin yurt dışına çıkmasına müsaade edildiği gibi, yurt dışından gelenlere de ikamet etmeleri için izin verilmiştir.

22 Kasım 1828 tarihinde ilan edilen Kabine Kararı ile Cizvitlerin günümüz Avusturya sınırlarında yeniden çalışmalara başladığı görülmektedir. Steiermark eyaletinin Gleisdorf bölgesinde Cizvitlere eğitim faaliyetlerine başlayabilmeleri için daha önce Piaristen tarikatına ait olan bir kolej tahsis edilmiş ve buraya da eğitimci olarak Galiçya'dan Viyana'ya çağrılan ve ana dili Almanca olan 3 Cizvit eğitimci getirilmiştir (Birotteau, 1830, 205). Ancak Piaristlerin kendilerine ait olan kolej binasını tahsis etmek istememesi sonucunda, imparatorluk Cizvitlere kendisini borçlu hissettiğinden olacak ki, Graz şehrinin Lechvorstadt kasabasında Cizvitler için iki katlı yeni bir bina yaptırılmıştır. Söz konusu bina, Tanrı'nın rızasını kazanmak amacıyla Roman Zaengerle adı verilen bir vatandaş tarafından finanse edilmiştir (Die Gegenwart, 1849, 276).

Cizvitler, I. Franz dönemi ile birlikte, 1773 yılı öncesi kadar olmasa da Avusturya'da yeniden etkin olmayı başarmışlardır. Ancak Cizvit okullarında okutulan kitapların, sınav zamanlarının ve yönetmeliklerinin imparatorluk kurallarına göre hazırlanmasının istenmesi, hatta bir kanun ile emredilmesi onların hızlı yükselişini engellemiş ve çalışmalarını daha az ve kontrollü olmasına sebebiyet vermiştir.

Cizvitlerin yeniden tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte siyasi hadiseler müdahale etmesi liberal yönetimleri rahatsız etmiş ve 1847'de İsviçre'den ve 1848 yılında da Avusturya'dan sürgün edilmişlerdir (Güngör, 2004, 61). Ancak 19. yüzyıl ortalarında baş general adını verdikleri P. Philip Roothaan tarafından yeni bir düzenlemeye tabii tutulduğu ve tarikatın hızlı bir büyüme gösterdiği görülmektedir. Bilimsel alanda Skolastik ve Thomism'in yeniden canlandırılmasını savunan Cizvitler, Papa IX. Pius'a sadık kalmışlar ve 1871 yılında ilk Vatikan Konsili'nde Papalık Kurumunun Yanılmazlık

Doktrinini desteklemişlerdir. 20. yüzyılın ilk yarısında ise Cizvitler, özellikle Amerika ve İspanya’da büyük bir sıçrama yapmışlardır. 1964 yılında onların sayısının 36.000 olduğu belirtilmektedir. Bu dönemde de birçok ünlü Teolog (Henri de Lubac, Karl Rahner gibi) yetiştiren Cizvitler, 1963-1965 yılları arasında gerçekleştirilen İkinci Vatikan Konsili’nin düzenlenmesinde kilit bir rol oynamışlardır (Güngör, 2004, 43). Ayrıca bu dönemde tarikatın faaliyetlerinin Avrupa’dan ziyade Latin Amerika ve Asya’da ağırlık kazandığı, “İnanç ve adalet” sloganı etrafında kişiler topladığı, ateizm ve Marksizm düşüncesi ile mücadele ettiği ve dinler arası diyalog çalışmaları yaptığı görülmektedir.

Sayıları azalsa da Cizvitler her dönem varlıklarını devam ettirmeye başarmışlardır. Günümüzde Avusturya’nın dört ayrı bölgesinde 1 Kasım 2017 tarihi verilerine göre yaklaşık 69 Cizvit bulunmaktadır. Avusturyalı Cizvitlerin bir kısmı yurtdışında yaşamakta ya da çalışmakta ve faaliyetlerini küçük çaplı olarak Viyana, Graz, Innsbruck ve Linz şehirlerinde yürütmektedirler.

3. Liselerde Verilen Eğitim ve Bu Eğitime Karşı Tepkiler

Cizvitler neredeyse her dönem idarecilerle oldukça iyi geçinmiş, bazen taltiflerle bazen de kendi okullarından mezun olan yüksek dereceli memurlar sayesinde kralların ve veliahtların dikkatini çekerek okul sayılarını arttırmışlardır. Eğitim faaliyetleri sayesinde insanlarla temas kuran bu tarikata genellikle gençler katılmış, ancak az da olsa okullarda yetişkin adamların olduğu da görülmüştür.

Cizvit liselerinde kayıt öncesinde okula başlamak isteyen bireylerle bir mülakat yapılmış ve neden bu topluluğa girmek istedikleri sorulmuştur (Kelle, 1873, 4). Öğrenci adayları, öncelikle kişisel ve finansal durumları hakkında bilgi vermek ve ayrıca üstlerinin verdikleri karara her daim uyacağına dair yemin etmek zorunda kalmıştır (Kelle, 1873, 4). Mülakatta ayrıca kişiye onlardan beklentileri sorulmuş ve adaylar arasında cevabı uygun görülenler

tekrardan bir sınava tabii tutulmuştur. Adayların tamamına yapılacak olan ilk sözlü sınavının 14 gün sürmesi planlanmışken, bazen tarikatın önde gelenlerinin istekleri doğrultusunda ya da adayların daha yakından tanınmaları amacıyla daha uzun sürdüğü de olmuştur. İkinci sınavdan sonra da kişi artık onların eğitim kurumlarına kabul edilmiştir (Kelle, 1873, 5).

Lise eğitiminin 1553 yılından itibaren başlangıçta 10 yıl sürmesi planlanmış ve ilk beş yıl “alt eğitim”, ikinci beş yıl ise “üst eğitim” şeklinde düşünülmüştür. İlk beş yıllık dönemin üç yıllık eğitim aşamasında (*studia inferiora*), Latince dersi ile birlikte Yunanca, dini eğitim, gramer ve okuma dersleri verilirken, sonraki 2 yılda ilk üç yılda verilen derslerin tekrarı yapılmış ve ayrıca *Rhetorik (Belagat)* ve *Poetik'e (Şiir) Giriş* dersleri verilmiştir (İstek, 2017, 23). Poetik dersinde Çiçero, Rufus, Horaz ve Aeneis, vb. gibi birçok şairin şiirleri okutulurken, Belagat sınıfında Çiçero'nun konuşmaları, Sallust ve Seneca'nın eserleri okutulmuştur (Brandhuber, 2013, 13). 5 yıllık üst eğitim döneminde ise “yedi özgür sanat” olarak bilinen eğitim dalları ile formasyon ve tarih dersleri¹⁴ verilmiştir (Aytaç, 2012, 131). Yedi özgür sanat adı verilen ve Latince “septem artes liberales” olarak adlandırılan bu bilim dalı kendi arasında üçlü ve dörtlü olmak üzere iki gruba ayrılmış, birinci grupta; Dil Bilgisi, Belagat ve Diyalektik dersleri mevcutken, diğer grupta; Aritmetik, Geometri, Müzik ve Gökbilim dersleri yer almıştır (Engels, 2010, 99).

Kayser I. Leopold (1658-1705) döneminde Wiener Neustadt bölgesinde 4 sınıflık bir lise açılmış (1666) ve tam bir yıl sonra “Poetik” derslerinin yoğun olarak verildiği 5. sınıf ile 1668'de Belagat

---

¹⁴ Avrupa'daki Cizvit okullarının ortaöğretim kısmında tarih dersi verilmemektedir (Bk. H.Fikret Kanad, *Pedagoji Tarihi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1963, 1/270). Ancak Alman coğrafyasında durum farklıdır. Nitekim 1622 yılında tarih dersleri için alıştırma ödevlerinin verilmesi, bahsedilen hususu desteklemektedir. Bunun yanı sıra 18. yüzyıl boyunca Alman topraklarındaki Cizvit okullarında Max Dufrene'nin (1688-1768) *Rudimenta Historica* adlı eseri okutulmuştur (Geniş bilgi için bk. Bahri Ata, “Cizvitler ve Tarih Öğretimi”, *Ignatius Loyola ve Cizvit Okullarının Eğitim Anlayışı*, ed. Bahri Ata, (Ankara: Pegem Akademi, 2016, 116-126).

eğitimlerin ağırlıklı olarak işlendiği “Rhetorik” isimli 6. sınıf açılmıştır. Bu düzenlemeden sonra da liseler, genellikle altı sınıftan oluşturulmuş, sınıflara öğrencilerin ilgi alanlarına göre yerleştirme yapılmıştır. Wiener Neustadt bölgesinde açılan lisede 163 öğrenci eğitim almış ve 1666 yılının Ekim ayının on sekizindeki “St. Lukastag” (Kutsal Lukas günü) gününde eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır (Fischer, 1832, 41). Okulun masraflarını karşılamak için okul yöneticilerinin öğrencilere tiyatro gösterileri düzenlediği ve bu oyun sonrasında oldukça yüklü bağışlar toplandığı kaynaklarda geçen hususlar arasındadır (Fischer, 1832, 41). Ancak bütün maddi imkânlarına rağmen kendi öğrencilerine ait bir öğrenci yurdu olmayan Cizvit okulları, kırsal kesimden gelen orta halli çocukların kapıcılık, hizmetçilik ve özel ders öğretmenliği yaparak barınma ve yemek masraflarını karşılamalarını zorunlu kılmıştır.

Liselerde düşünülen müfredat¹⁵ kendi dönemine göre oldukça muazzam gözüke de, sonraki dönemlerde Protestan, Benediktiner, Piaristen ve Karmelit tarikatlarının da kendilerine ait okullar kurmaları nedeniyle eleştirilmeye başlanmış, ancak Cizvit okullarından mezun olanların büyük bir kısmının devletin önemli kademelerinde yer aldığı için bu eleştiriler karşılık bulamamıştır. Bu nedenle diğer tarikatların eğitim faaliyetleri 1773 yılına kadar Cizvitlerin gölgesinde kalmıştır.

Cizvit liselerinin eğitim dili Latince dir ve bu dile verilen önem öğrencilerin sadece bu dili konuşmaları ile sınırlı değildir. Öğrenciler **Latince** metinleri okumak, bu dilde kompozisyon yazmak ve sunum yapmak şeklinde Latince dili üzerinde yoğunlaştırılmıştır (Kelle, 1873,

---

¹⁵ Cizvit eğitimine, “Ratio Studiorum” adı verilen yazılı bir müfredatla başlanmış ve Ignatius’un ölümünden sonra bu eser “Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Jesu” adıyla ilaveler yapılarak tamamlanmıştır. Söz konusu eserde özellikle eğitimciler üzerinde durulmuş ve iyi bir eğitimin sağlam yetiştirilmiş bir eğitimci ile başarıya ulaşacağı belirtilmiştir (Geniş bilgi için bk. Güngör, *Tanrı'nın Şövalyeleri Cizvitler*, 89-90).

14). Derste Almanca konuşmak yasaklanmış, konuşanlar da mutlaka cezalandırılmıştır (İstek, 2017, 15). Öğretmen adayları hazırladıkları Latince yazı ya da sunumları senenin belirli günlerinde okullarının yemek salonunda diğer öğrencilere anlatmışlardır. 18. yüzyıl başlarında ise Latince dersinin müfredatının çağın gereksinimlerini karşılamadığı görülmektedir. Zira bu dönemde öğrenciler ne Latinceyi rahatlıkla konuşabilmekte ne de bu dilde kompozisyon yazabilmektedirler. Aktarılanlara göre öğrenciler, bazı biçim ve cümle teorilerini ezberlemekle yetinmekteydiler. Bu nedenle Cizvit tarikatı mensubu Emanuel Alvarus tarafından “Principia seu Rudimenta grammatices” adlı Latince bir eser kaleme alınmış ve böylelikle öğretmenlerin kalitesinin artırılması amaçlanmıştır. Bu kitabın bölümleri şunlardır yoğunlaştırılmıştır (Kelle, 1873, 16-17):

1. Bölüm: Kitabın ismi verildikten sonra liseye başlamak isteyen bir erkek öğrencinin eğitim öncesinde evinde neler öğrenmesi gerektiği hakkındadır.

2. ve 3. Bölüm: Parva ve Principie adı verilen alt sınıflarda hangi derslerin okutulacağı hakkındadır.

Yunanca da Cizvitlerin lise seviyesindeki okullarında verilen bir derstir (Tausche & Ebermeier, 2003, 101). Ancak Yunanca, Latince kadar üzerinde durulan bir ders olmamış, sadece gramer bilgileri verilmiş ve sonrasında da öğretilen gramer Yunan yazarların eserleri ile desteklenmeye çalışılmıştır (Jahn, 1827, 440). Şüphesiz ki Yunanca dil eğitimi o zamana değin Avusturya topraklarında verilen bir ders olmadığından, Cizvitlerin okuluna gitmek ve orada eğitim almak büyük bir prestij olarak görülmüştür.

Tarih dersi de liselerde önemle üzerinde durulan bir ders olmuştur. Cizvitlerin tarih dersi ve tarihten anladıkları husus ise hem kendi dönemlerinde hem de sonrasında tartışmalı bir mevzudur. Söz konusu derste Cizvit mensubu pedagoglar ve önemli bilginler aktarılmış ve onların insanlığa olan faydalarından bahsedilmiştir (Von

einem Schulmanne, 1868, 18). 17. yüzyıl ortalarından itibaren azizlerin hayatı Belçikalı Cizvit Rosweyde tarafından kaleme alınan Acta Sanctorum adlı bir eserden okunmaya başlanmış ve ayrıca kilise tarihi ile konsiller üzerinde de durulmuştur (Güngör, 2004, 56). Üst sınıflarda verilen bu dersin de Latince olması nedeniyle dil yeteneği iyi olmayan birçok öğrenci gerçek anlamda bir tarih dersi görememişlerdir. Nitekim bu durumun devam ettiği 19. yüzyıl başında bir okul yetkilisi tarafından şu sözlerle eleştirilerek aktarılmıştır: “*Bizi şuna inandırmak istediler: ‘Tarih dersi üst sınıflarda verilmeli ve bütün derslerde olduğu gibi bu ders de Latince olmalı’. İşte bu düşünmeden ötürü öğrenciler hiçbir şey bilmedikleri gibi, Latince verilen bir tarih dersinden de nefret ettiler*” (Von einem Schulmanne, 1868, 18). Tarih dersinin yanı sıra verilen **Felsefi Bilimler** dersi de Latince olarak öğretilmiştir.

Matematik dersi ise Cizvit okul müfredatına uygun olarak en üst sınıflarda (Rogge, 1872, 325) ve 4 temel işlem ve kesirli sayılardan öğretilmek suretiyle işlenmiş ve geometri dersine yer verilmemiştir (Von einem Schulmanne, 1868, 18). Matematik dersi, özellikle şehirde yaşayan ve ailesi tüccar olan çocuklar için önemli bir unsur görüldüğünden, ailelerin çocuklarını Cizvit lisesine göndermek için yeterli bir sebep olarak bildirilmiştir. Nitekim 1700 yılından önce Matematik ve Fizik alanında ders verebilecek öğretmenlerin sadece Cizvitlerden çıkması nedeniyle Feldkirchen gibi şehirlerde zengin ve tüccar aileler çocuklarını Cizvit liselerine göndermiştir (Löcher, 2008, 91).

Din dersi, hem uygulamalı hem de pratik olarak Cizvit okullarında verilmiştir. Uygulama hususunda öğrencilere öğretmenlerin örnek olması istenmiş ve onlara şu şekilde tavsiyelerde bulunulmuştur:

“Öğrencileri, Tanrı ve azizler için yapılan belirli ve kesin olan duaları düzenli yaparak alışmaları için tavsiyelerde bulunun. Onların bunlardan nefret etmemesi için bazen bir kitaptan, bazen de anılarınızdan örnekler vererek düşünmelerini sağlayın. Bunları yapmada başarısız olanları (bir ceza olarak) dua odasına gönderin, burada bir süre düşünmesini sağlayın veya bir kutlama gününde ikinci bir ayinde hazır bulunmasını ya da erkenden kiliseye gelerek hizmetleri yapmasını söyleyin” (Von einem Schulmanne, 1868, 21).

Cizvitlerin verdiği din eğitiminin yeterli olmadığı, insanı Tanrı'ya yaklaştırmadan ziyade dünyevi menfaatlere yaklaştırdığını aktaran bazı bilim adamları olmuştur. Teoloji alanında Profesör olan Melchior Ganus, Cizvitlerin bu sistemine karşı çıkmış, onların çalışmalarını *“insanların Cizvitlerin yaydığı sahte bir etkinin yansımına kapılarak farkında olmadan Tanrı'nın adını küçümsediğini, gençlerin baştan çıkarılarak yanlış prensiplerle zihinlerinin doldurulduğunu ve mevcut kurumlara karşı ayaklanmalarını sağladığını”* belirtirken Stephan Paskal onları *“hırslı, ancak kendisini süslü ve hürmet dolu öğretilerle badanalayarak dindar hali veren bir mezheptir”* şeklinde anlatmıştır (Schuselka, 1845, 163-164). Ayrıca verilen **Müzik** dersinin sadece ilahileri ezberlemek ve onları okumaktan ibaret olduğu da özellikle vurgulanmıştır. Çocukların dini öğretilerle ve Müzik dersinin mevcudiyeti ile kandırılması durumunu *“Avusturyalı çocuklar (onlar tarafından) emzirilip yetiştirildiler ve mezarda şarkı söylettirildiler”* şeklinde ağır ve hakaret dolu ithamlarla açıklayanlar olmuş ve bu durumun da Avusturyalıların dini inançlarında bir karartı meydana getirdiği belirtilmiştir (Schuselka, 1845, 187).

Avusturya Cizvit liselerinde görülen derslerin “Paris modeli” ne dayandırıldığı ve hatta bunun ilk kez Sicilya'daki Messina Koleji'nde uygulandığı bilinmektedir (Güngör, 2004, 93). Nitekim bu okulun müfredatı da Latince, belagat, tarih, şiir, Yunanca, felsefe, matematik, müzik ve din derslerinden oluşmakta, ayrıca Avusturya'daki kolejlerden farklı olarak İbranice dersleri de verilmektedir.

Liselerde sınavlar komisyon sınavı şeklinde yıl sonunda düzenlenmiş ve başarılı olanlar bir üst sınıfa geçerken, başarısız olanlar sınıf tekrarı yapmışlardır. Ayrıca başarı olan öğrenciler, Latince kitaplar hediye ederek ödüllendirilmiştir (Gaisberger, 1855, 23).

Lise eğitimini başarıyla tamamlayan gençlerin bir kısmı liselerde öğretmen olmak üzere yetiştirilirken diğer bir kısmı da üniversiteye devam etmişlerdir. Cizvitler, lise öğretmeni olacak adayda öncelikle iyi bir Latince bilmesi, temel eğitim olarak bilinen “Philosophischen Jahrgang” (Felsefe Yılı) dönemini bitirdikten sonra iki yıl Gymnasialpaedagogik (Lise pedagojisi) bölümünü bitirme şartı aramışlardır. Öğretmen olacak aday, bu iki yıllık eğitim hayatı boyunca her şeyi kapsamlı bir şekilde sunan, örneklerle açıklayabilen, öğretilen hesap derslerini aktarabilen ve okul çalışmalarının nasıl yapıldığı hakkında bilgi sahibi olan bir kimse olarak yetiştirilmiştir (Kelle, 1873, 12-13).

Okuldan mezun olmadan önce adayların kendi bilgilerini yoklamaları ve hangi alanda öğretmen olmak istiyorlarsa o alanda kişisel olarak özel bir çalışma içine girmeleri tavsiye edilmiştir. Başlangıçta öğretmenlerin atanması; öğretmen adaylarının bilgi ve çalışkanlık düzeylerine göre yapılırken, tarikatın haklarına sınırlama getirildiği 1773 yılına yakın dönemde Latince bilgisi yeterli düzeyde olmadığı halde tanınmış eğitimcilerle ya da devlet adamları ile arası iyi olanlar atanmaya başlamıştır (Kelle, 1873, 14).

İmparatoriçe Maria Theresia dönemi hem Cizvitlerin haklarına sınırlama getirilen hem de eğitim alanında birçok yeniliğin yapıldığı bir dönemdir. Onun tahta çıkışının ilk dönemlerinde Cizvitlerin oldukça aktif olduğu görülmektedir. Liseler ve dengi okullar olan Şövalye Akademileri, Latin Okulları aynı zamanda devlete personel istihdam eden kurumlar olmasından dolayı söz konusu eğitim müesseselerinde bazı yeniliklerin yapılması elzem olmuştur. Öncelikle

Latincenin öğrenciler tarafından çok da talep edilmemesi ve ayrıca siyasi şartlar gereği “tek dil” anlayışının oluşturulmak istenmesi nedeniyle imparatorluk bünyesindeki bütün okullarda Almancanın Latince karşısında daha üst seviyede olması için çalışmalara başlanmış (Vocelka, 2000, 243), ancak Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) nedeniyle bahsedilen reform gerçekleşmemiştir. Cizvitlerin oluşturulmak istenen yeni eğitim reformunda da öncü olmak istediği aşikârdır. Ancak dönemin Doğu Bilimleri Akademisi müdürü Johann Anton, devletin okul ve eğitim sistemini tekeline alması, okullara laik ve dindar laik öğretmenler ataması gerektiğini bildirmiştir (Engelbrecht, 1995, 68). Zira onun düşüncesine göre başta Cizvitler olmak üzere diğer Hristiyan tarikatlarına mensup olan öğretmenler devlete değil, kendi tarikatına ve kiliseye hizmet etmektedir. Ayrıca Gerard van Swieten gibi alanında uzman doktorlar da Viyana Tıp Üniversitesi’ni Cizvitlerin hâkimiyetinden kurtarmak için imparatoriçenin onayıyla çoktan çalışmalara başlamıştır. Swieten, çalışmaları esnasında Cizvitlerin batıl düşünceler, katı dini kurallar ve tarikat liderlerinin söylemlerine göre hastaların tedavi edildiğini görmüş, Cizvitler kontrolündeki üniversitenin bilime ve özgür düşünceye hizmet etmediğini Theresia’ya rapor halinde bildirmiştir (Wolf, 1855, 443).

Liseler ile ilgili düzenlemeye 1764 yılında Giovanni Battista de Gaspari önderliğinde başlanmış, alt sınıflarda derslerin Almanca olmasına, bütün sınıflarda Din, Yunanca, Coğrafya, Tarih ve Matematik derslerinin görülmesine, her sınıf için dönem sonunda farklı tarihlerde ayrı ayrı sınav yapılmasına, tatil ve okul zamanlarının yeniden belirlenmesine karar verilmiştir (İstek, 2017, 64). Ayrıca hem öncesinde hem de bu dönemde lise eğitiminden sadece erkekler ve bu erkeklerin de genellikle maddi durumları iyi olanlar faydalanabilmiştir.

Gaspari’nin öne sürdüğü eğitim modelinin de çok işe yaramadığı kendisinden sonra eğitim işlerine getirilen Karl Anton Martinis’in liselere ilave ders koyarak üniversitelere kaliteli öğrenci kazandırmak istemesinden anlaşılmaktadır. Martinis, Latince dersi ile birlikte Fizik,

Geometri, Poetik, Rhetorik, Tabiat Bilgisi ve Din derslerinin zorunlu ders olarak görülmesi gerektiğini savunmuş, ancak bu derslerin tarım, sanayi ve ticarete nasıl kullanılacağına bilinmemesi nedeniyle eleştirilmiştir (Loos, 1908, 172-173). Bu nedenle sadece ticaret ile uğraşılan bir lisenin 1769 yılında Piaristen tarikatı tarafından kurulmasına müsaade edilirken, öğretmen yetiştiren bir lise de ilk kez 1771 yılında Viyana'da kurulmuştur. Bu okullar kısa bir zaman içinde oldukça artmış ve böylelikle Cizvitler tarafından kurulan liselerin önemi kaybolmuştur.

1773 yılı, Cizvitlerin bütün Avrupa ile birlikte Avusturya'da da eğitim sahasından el çektiği bir yıldır. Öncelikle 1770 yılında Theresia tarafından kurulan Okul Komisyonu'nun Cizvit üyeleri söz konusu komisyondan çıkartılmış, komisyon başkanlığına Johann Ignaz von Felbiger getirilmiş, birçok yerde liseler ve Latin okulları kapatılmış, Cizvitlere ait olan okullar devlet okullarına dönüştürülmüş ve diğer Hristiyan tarikatlarına devlet tarafından oluşturulan Komisyona bağlı olmak şartıyla devredilmiştir. 19. yüzyılda Cizvitlerin faaliyetlerine yeniden imkân tanınmasına rağmen onlar, eski şaşaalı günlerine dönememişler, zamanla yaşanan savaşlardan ve siyasi rejimlerden etkilenerek hem eğitim alanında hem de üye sayısında ciddi bir gerileme yaşamışlardır. Nitekim hâlihazırda Avusturya'da onlara ait bir eğitim kurumu olmaması bu hususu teyit etmektedir. Ancak tarihi süreç içerisinde onlara tevdi edilen binalar, günümüzde kamu eğitim kuruluşlarına dönüştürülerek kullanılmaktadır.

4. Sonuç

1534 yılında Ignaz von Loyola tarafından kurulan Cizvit tarikatı, 1541 yılında Papa III. Paul tarafından onaylandıktan sonra kilise kontrolünde öncelikle İtalya'ya, kısa bir süre sonra da bütün Avrupa'ya, Osmanlı Devletine, Çin, Japonya gibi Uzakdoğu ülkelerine, Hindistan başta olmak üzere bazı Asya ülkelerine ve Amerika kıtasına da yayılmıştır. 1551 yılında Avusturya topraklarına giren bu tarikat,

eğitim sistemindeki açıklıkları fark edip, tarikatın üyelerini eğitimci, dil bilimci ve din görevlisi başta olmak üzere çeşitli meslek dallarında uzman olmalarını sağlamıştır. Söz konusu bu bilginler sayesinde tarikat, özellikle devlet erkânı, yerel yöneticiler ve zengin vatandaşların dikkatini çekmiş, onlar da çocuklarını bu tarikatın eğitim kurumlarına emanet etmiştir. Cizvitler bu sayede merkezi yönetim üzerinde de söz sahibi olmaya başlamıştır. Nitekim öğrencilerinin ailelerinin yüksek memuriyetlerde olması, onların bir ricasının emir olarak telakki edilmesine sebebiyet vermiş ve mezun olan öğrencilerinin devlet kurumlarında istihdam edilmesiyle de istekleri anında yerine getirilmiştir. Onların bu sistemi çağdaşı diğer Hristiyan tarikatı mensupları tarafından oldukça eleştirilmiş, Cizvitlerin dindar bir gençlik yerine kendilerine bağlı, anne- babasına ve devletine asi bir gençlik yetiştirdiklerini iddia etmişlerdir.

Cizvitler, Avusturya'da "kolej" adı verilen ve lise denginde olan okullarla eğitim çalışmalarına başlamış ve eğitim kurumlarına sadece erkek çocuklar kabul edilmiştir. Ancak Englische Fraeulein adı verilen bir kadın cemiyetinin Cizvitleri örnek alarak onların eğitim sistemini benimsedikleri ve hatta bu nedenle de kurucuları Mary Ward'e "Cizvitlerin annesi" unvanı verildiği görülmektedir. İlk ve orta seviye eğitimin orta halli ailelerin çocukları için kiliselerde, asilzade gençlere de kendi evlerinde özel hocalardan verilmesi nedeniyle, Cizvitler eğitim çalışmalarına lise düzeyinde başlamışlardır. Kendi dönemlerinde Latince dili ile birlikte Yunanca, Tarih, Din, Şiir, Belagat, Matematik ve Müzik derslerinin beraber verildiği bir okul olmadığından, 18. yüzyılın ortalarına kadar Cizvit okulları hem imparatorluk hem de halk tarafından destek görmüştür. Avrupa'nın diğer şehirlerindeki Cizvit okullarında da benzer müfredatın olduğu, ancak eğitim sürelerinin farklı uygulandığı görülmektedir. Cizvitler tarafından verilen derslerin müfredatı ise tartışma konusu olmuş, Latince ve Yunancanın öğretilmediği, Müzik dersinde sadece ilahiler okutulduğu, Şiir ve Belagat'ın Latincenin bir alt dalı olduğu ve ayrıca Tarih dersinin de Latince olması nedeniyle anlaşılmadığı, Matematik dersinde ise dört işlem ve kesir sayılarından başka bir şey

öğretilemediği bildirilmiştir. Sınavların ise yılda bir kez toplu yapılması ve hediye olarak da Latince kitaplar verilmesi, öğrenciler tarafından da hoş karşılanmamıştır.

Maria Theresia (1740-1780) döneminde liselerde bazı düzenlemelere gidilmiş, 10 yıl süren lise eğitimi 6 yıla indirilmiş, Geometri dersi müfredata eklenmiş, sınav zamanları hakkında bir düzenleme yapılmış, Latincenin yerine Almancanın derslerde ön plana çıkması istenmiştir. Ancak imparatorluğa bağlı devletlerde Polence, Macarca, İtalyanca ve Slavca konuşulmasından ve bu bölgelerde Almanca bilen öğretmen olmamasından dolayı hazırlanan reformlar çok da hayata geçirilememiştir. 1773 yılında Cizvitlerin haklarına sınırlama getirilmesiyle, Cizvitler başta Eğitim Komisyonu olmak üzere birçok eğitim kurumlarından çıkarılmış, onlara ait okullar, devlet okullarına dönüştürülmüş, liselerin çoğu kapatılmış ve alanına göre lise dengi meslek okulları açılmıştır. 1814 yılında yeninde eğitim çalışmalarına başlayan Cizvitler bu defa devlet kontrolünde faaliyetlerini yürütmüşler ve müfettişler tarafından da sık sık denetlenmişlerdir.

Kaynakça

Allgemeine Zeitung München. "Oestreich" (23 Mai 1828), 576.

Ata, Bahri. "Cizvitler ve Tarih Öğretimi". *Ignatius Loyola ve Cizvit Okullarının Eğitim Anlayışı*. ed. Bahri Ata. Ankara: Pegem Akademi, 2016.

Aytaç, Kemal. *Avrupa Eğitim Tarihi-Antik Çađ'dan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar*. Ankara: Phoenix Yayınları, 2012.

Bäuerle, Adolf. *Was verdankt Oesterreich der beglueckenden Regierung Sr. Majestaet Kaiser Franz des Ersten*. Wien, 1834.

Birotteau, A.P.R. *Die Jesuiten in Frankreich*. çev. J.B.F. Pest: K.U.

Hartleben's Verlag, 1830.

Birsel, Haktan. "Peder Monier'in Gözlemleri ile Fransız Cizvit Misyonerlerinin Osmanlı Topraklarındaki Çalışmaları". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2013), 100-128.

Böheim, Ferdinand Carl. *Chronik von Wiener Neustadt*. 2. Cilt. Wien, 1830.

Brandhuber, Christoph. *Lateinische Barockschriften in Oberösterreich*. Salzburg: Universitaet Salzburg, Kultur- und Gesellschaftswissenschaftlichen Fakültaet, Fachbereich Altertumswissenschaften, Doktora Tezi, 2013.

Brühl, Johann August Moritz. *Geheime Geschichte der Wahl Clemens XIV. und der Aufhebung des Jesuitenordens*. Aachen: J. Hensen und Comp. Verlag, 1848.

Die Gegenwart. "Die Jesuiten in Europa seit Auflösung des Ordens durch Clemens XIV." 2. Cilt. (1849), 276.

Duller, Eduard. *Die Jesuiten. Wie sie waren und wie sie sind*. Leipzig: Reprint-Verlag, Originalausgabe von 1845.

Engelbrecht, Helmut. *Geschichte des österreichischen Bildungswesens*. 3. Cilt. Wien, 1995.

Engelhardt, Johann Georg Veit. *Handbuch der Kirchengeschichte*. 3. Cilt. Erlangen: Johann Jacob Palm und Ernst Enke Buchhandlung, 1833.

Engels, Johannes. *Die sieben Weisen: Leben. Lehren und Legenden*. München: Verlag Beck, 2010.

Eryılmaz, Bilal. *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*. İstanbul: Risale Yayınları, 1996.

- Felbiger, Johann Ignaz von. *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt-, und Trivialschulen*. Wien: k. k. Buchdruckerei, 1774.
- Fischer, Johann Anton. *Handbuch der Paedagogik*. München, 1832.
- Fritzer, Erika (ed.). *300 Jahre Englische Frauelein in Österreich. Wegbereiterinnen moderner Frauenbildung*. Wien, 2005.
- Gaisberger, Joseph. *Geschichte des k.k. akademischen Gymnasiums zu Linz*. Linz, 1855.
- Ganss, George E. *Ignatius of Loyola: The Spiritual Exercises and Selected Works*. New York, 1991.
- Gözübüyük, Sevil. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Cizvit Tarikatının Yayılmasında Fransız Elçilerin Rolü". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5/12, (2018), 635-654.
- Güngör, Ali İsa. *Tanrı'nın Şövalyeleri Cizvitler*. Ankara: Çağlar Yayınları, 2004.
- Hartmann, Karl Friedrich Alex. "Kritische Miszellen". *Hermes oder kritisches Jahrbuch der Literatur*. 34. Cilt. ed. Karl Ernst Schmid. 145-181. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1830.
- Hochleitner, J. *Leopold der Heilige. Schutzpatron von Oesterreich*. Wien, 1835.
- Huber, Johannes. *Die kirchlich-politische Wirksamkeit des Jesuiten-Ordens*. Berlin: C.G. Lüderitz'sche Verlagsbuchhandlung, 1873.
- İstek, Gülşen. *İlk Yenileşme Döneminde Avusturya'da Eğitim ve Osmanlı Sistemi ile Mukayesesi (1774-1824)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Jahn, M. Johann Christoph. *Jahrbücher für Philologie und Paedagogik*. 2/2. Cilt. Leipzig: Verlag B. G. Teubner, 1827.

Jesuiten. "Zur Geschichte der Gesellschaft Jesu Weltweit". Erişim 28 Mayıs 2019. <https://jesuiten.at/geschichte/>

Jesuitenkirche. "Geschichte der Jesuiten in Innsbruck". Erişim 2 Haziran 2019. <http://www.jesuitenkirche-innsbruck.at/at/spirituelles/orden.php>.

Jurende's Mährischer Wanderer. "Die Jesuiten in Galizien". 1. Cilt. Brünn: Rudolph Rohrer's Verlag, 1840.

Kanad, H. Fikret. *Pedagoji Tarihi*. 1. Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1963.

Kastner, Dominik. *Beiträge zur Chronik der Stadtpfarre in Linz*. Linz: J. Feichtinger's Erben Verlag, 1863.

Katholische Kirche Österreich. "Congregatio Jesu". Erişim: 9 Kasım 2019. <https://www.katholisch.at/site/kirche/sr/orden/ordenimportrait/article/120443.html>.

Kelle, Johann. *Die Jesuiten-Gymnasien in Österreich: vom Anfange des vorigen Jahrhunderts bis auf die Gegenwart*. Prag, 1873.

Klein, Anton. *Geschichte des Christenthums in Oesterreich und Steiermark*. 4. Cilt. Wien, 1842.

Koch, Matthias. *Wien und die Wiener*. Karlsruhe: Verlag von C. Macklot, 1844.

Köse, Meliha. "Cizvit Tarikatında Kadınların Statüsü ve Kızların Eğitimi". *Ignatius Loyola ve Cizvit Okullarının Eğitim Anlayışı*. ed. Bahri Ata. 73-105. Ankara: Pegem Akademi, 2016.

- Leopold der Heilige. *Schutzpatron von Österreich*. Wien, 1835.
- Lipowsky, Felix Joseph. *Geschichte der Jesuiten in Tyrol*. München, 1822.
- Liste bedeutender Jesuiten. Erişim 28 Mayıs 2019. <https://deacademic.com/dic.nsf/dewiki/855098>.
- Loos, Joseph. *Enzyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde*. 2. Cilt. Paderborn: Salzwasser Verlag, 1908.
- Löcher, Bernhard. *Das österreichische Feldkirch und seine Jesuitenkollegien "St. Nikolaus" und "Stella Matutina"*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2008.
- Maass, Ferdinand. *Der Josephinismus*. 5. Cilt. Wien: K.K. Hof und Staats-Druckerei, 1961.
- Niederösterreichisches Landesgymnasium*. Jahres-Bericht des Nieder-Österreichischen Landes-Gymnasiums zu Horn. Horn, 1874.
- ORF. "Jesuiten in Österreich feiern 450-Jahr-Jubiläum". Erişim 2 Haziran 2019. <http://religion.orf.at/stories/2585565>.
- Pasquier, Étienne. *Catechismus oder Gründlicher Bericht von der Lehr unnd Leben der Jesuiten*. Freistadt, 1603.
- Rogge, Walter. *Oesterreich von Vilagos bis zur Gegenwart*. 1.Cilt. Leipzig und Wien: F. A. Brockhaus, 1872.
- Schuselka, Franz. *Die Jesuitenkrieg gegen Österreich und Deutschland*. Leipzig: Weidmann'sche Buchhandlung, 1845.
- Sickingen, Franz Schweickhardt von. *Der Darstellung des Erzherzogthums Oesterreich unter der Ens*. Darstellung der k.k Stadt Wiener Neustadt. Wien, 1834.

- Tausche, Gerhard & Ebermeier, Werner. *Geschichte Landshuts*. München: C.H. Beck Verlag, 2003.
- Turan, Kemal. *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2000.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara, 1983.
- Vocelka, Karl. *Geschichte Österreichs-Kultur- Gesellschaft- Politik*. Graz/Wien/Köln, 2000.
- Von einem Klosterzögling. *Geschichte der Jesuiten-mit Illustrationen*. Wien, 1870.
- Von einem Schulmanne. *Die Jesuiten Gymnasien und die österreichische Gesetzgebung*. Linz: Verlag Josef Wimmer, 1868.
- Weiss, Karl. *Alt- und Neu- Wien in seinen Bauwerken*. Wien, 1865.
- Weiss, Karl. *Geschichte der Stadt Wien*. 2. Cilt. Wien, 1872.
- Wiedemann, Theodor. *Oesterreichische Vierteljahrsschrift für katholische Theologie*. Wien: Alfred Hölder, 1874.
- Wolf, Adam. *Österreich unter Maria Theresia*. Wien. 1855.
- Yiğitoğlu, Mustafa. "Geçmişten Günümüze Anadolu'da Müslüman Hıristiyan Münasebetleri". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi II*, (2012), 100-118.